

11. Новіков Б.В. Основи адміністративного менеджменту : [навч. посіб.] / Б.В. Новіков, Г.Ф. Сінок, В.П. Круш. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 560 с.
12. Конституція Франції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://worldconstitutions.ru/archives/138/2/>
13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04/>
14. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації : Указ Президента України від 24 березня 2012 року № 212/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/14621.html>.

ФАЛЬКОВСЬКИЙ А. О.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри підтримання
державного обвинувачення
(Національна академія
прокуратури України)

УДК 340.11

ПІДХОДИ В СФЕРІ ПОСТКЛАСИЧНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Стаття присвячена розгляду ролі підходів у сфері посткласичної методології юриспруденції. Автор приходить до висновку, що введення аксіологічного компонента в сферу методології юриспруденції передбачає використання підходів. У статті обґрунтовується теза, що введення такого компонента як підхід є чинником утвердження посткласичного етапу розвитку методології юриспруденції.

Ключові слова: плюралізм, підхід, парадигма, класичний, посткласичний етапи, методологія юриспруденції.

Статья посвящена рассмотрению роли подходов в сфере постклассической методологии юриспруденции. Автор приходит к выводу, что введение аксиологического компонента в сферу методологии юриспруденции предполагает использование подходов. В статье обосновывается тезис, что введение такого компонента как подход является фактором утверждения постклассического этапа развития методологии юриспруденции.

Ключевые слова: плюрализм, подход, парадигма, классический, постклассический этапы, методология юриспруденции.

The article is devoted consideration of role of approaches in the sphere of the post classic methodology of jurisprudence. The author comes to the conclusion, that introduction of axiological component to the system of methodology of jurisprudence led to using of approaches. The thesis is grounded in the article that introduction of such component as approach is the factor of establishment of the post-classic stage of development of methodology of jurisprudence.

Key words: pluralism, approach, method, paradigm, classic, postclassical tags, methodology of jurisprudence.

Вступ. Проблеми методології сучасної юриспруденції є одними з найбільш важливими в сучасному правовому дискурсі, адже від рівня розвитку методології безпосередньо залежить якість і результативність досліджень, що здійснюються в будь-якій сфері пізнання. Сучасна методологія юриспруденції проходить посткласичний етап свого розвитку, є плюралістичною за своєю сутністю та визначається взаємодією різноманітних підходів за принципом додатковості.

В цих умовах набуває все більшої значущості розгляд підходів як складової сучасної методології юриспруденції та зростає потреба в визначенні їхньої сутності, що передбачає всебічне, комплексне осмислення. Адже до нашого часу залишається дискусійним питання щодо визначення поняття підходів і залишається відкритою проблема їх місця в сфері методології юриспруденції. Також залишається відкритим питання про розкриття ролі плюралізму підходів як чинника утвердження постнекласичного етапу розвитку методології юриспруденції. В сучасній методології юриспруденції плідно використовуються засоби пізнання, формування яких стало результатом її тривалого багатетапного розвитку. Водночас, не слід недооцінювати той факт, що філософсько-методологічні орієнтири певної світоглядної епохи завжди формувались як своєрідна альтернатива минулої.

Постановка завдання. Метою дослідження є розкриття місця підходів в сфері посткласичної методології юриспруденції.

Особливості некласичної та посткласичної методології розглядались у працях таких дослідників, як Ю. Габермас, П. П. Гайденко, В. С. Лук'янець, А. П. Огурцов, Л. В. Озадовська, В. С. Ратніков, О. М. Соболев, В. С. Швирьов та інших. Фундаментальне значення для розуміння процесів трансформації методології юриспруденції та місця і функцій підходів в цій системі мають праці В. Баранова, М. Баранової, О. Бандури, Х. Бехруза, А. Бризгалова, Н. Варламової, Ю. Ветютнева, О. Гайдуліна, В. Графського, Д. Гудими, М. Дамірлі, О. Кресіна, А. Козловського, В. Лапасової, Ю. Оборотова, В. Першина, А. Полякова, П. Рабіновича, В. Селіванова, О. Скаун, М. Тарасова, О. Тихомирова, І. Честнова та інших авторів.

Результати дослідження. Методологія юриспруденції є однією зі складових сучасного гуманітарного знання. Водночас, методологія юриспруденції має свою специфіку, що визначається її завданнями та сферою застосування, а також процесами в царині правової реальності, котрі зумовлюють необхідність розробки відповідних пізнавальних стратегій. Методологія юриспруденції є складовою гуманітарної сфери тому, що царина методів, прийомів, підходів, парадигм та інших засобів пізнання є завжди сферою філософії, а відповідно до пізнавальних потреб юриспруденції – складовою філософії права. Також не можна не погодитися з твердженням про те, що методологія юридичної науки набуває нині (як, до речі, і завжди) за часів існування державно упорядкованого суспільства значну культурну цінність і має для сучасного суспільного руху, більше значення ніж навіть відкриття природничо-наукового характеру. Вона безпосередньо зачіпає потреби та інтереси людей, на які державні рішення спрямовані. Саме тому зазначені потреби й інтереси мають бути своєчасно відображені у вироблюваних і таких, що приймаються, державних рішеннях [1, с. 25].

Визначальними принципами класичної методології вважають: 1) принцип або постулат автономності, суверенності наукового мислення: мислення представляється універсальною сферою, абсолютно незалежною від інших форм свідомості і діяльності. За своєю суттю він утверджує трагічну розірваність між наукою і культурою. Отже, автономність, абсолютна суверенність мислення обертається своїм іншим боком – абсолютною відмежованістю науки від інших сфер духовної діяльності людини; 2) принцип абсолютної розмежованості суб'єкта та об'єкта пізнання. Пізнавальне відношення до реальності формується мірою того, як людина відділяє її від себе не тільки фізично, але й подумки як таку, що існує самостійно і незалежно як раціонально збагнений Об'єкт. Носій цього знання, відрізняючи себе від перетворюваного світу, постає як Суб'єкт. Завдання пізнання полягає в тому, щоб постульовану з самого початку розірваність об'єкта і суб'єкта пізнання зняти в самому акті пізнання, здійснивши для цього відповідні процедури та віднайшовши опосередковуючі ланки; 3) принцип об'єктивності знання, що класична концепція раціональності витлумачує

як необхідність елімінації будь-яких суб'єктивних елементів з результатів пізнання і здобуття в кінцевому підсумку абсолютної істини, існування котрої добре узгоджується з розумінням наукового пізнання як монологу [2, с. 97].

Ми погоджуємось з думкою Н. Варламової, яка зазначає: «У сучасних умовах методологія наукового дослідження зазнає фундаментальні зміни, що в межах кожної окремої науки приводить до зміни парадигми або, щонайменше, до формування двох напрямів – класичного і неklasичного (посткласичного, постнекласичного тощо), Ці назви і загалом дихотомія напрямів наукового знання умовні і покликані продемонструвати принципову відмінність «старого» і «нового» (сформованого в соціокультурній ситуації постмодерну) методологічних підходів у сучасній науці [3, с. 69].

Відповідно до типів раціональності, що були домінуючими в певний період розвитку світоглядної реальності, методологія юриспруденції в своєму розвитку пройшла три основних етапу: 1) класичний; 2) некласичний; 3) постнекласичний. В кожному з етапів розвитку методології юриспруденції були розроблені, введені та плідно використовувались нові засоби пізнання та йшов процес розширення вже існуючих. З введенням нових засобів пізнання та докорінним оновленням існуючих і починається наступний етап розвитку методології юриспруденції, що формується як альтернатива світоглядно-методологічним орієнтирам попередньої епохи. Основою класичного етапу розвитку методології юриспруденції є принципи та методи. Ці компоненти відрізняються від підходів та парадигм, поняття яких були введені в науковий дискурс пост класичний етап розвитку методології пізнання.

Визначними засадами постнекласичної методології, і, відповідно, постнекласичної методології правознавства, є: по-перше – принцип додатковості, що постулює невичерпність вимірювань, поглядів на об'єкт, і, як наслідок – множинність типів право розуміння; по-друге – лінгвістичний «поворот», який акцентує увагу на знаково-символічному опосередкуванні всіх соціальних (і правових) явищ; по-третє, антропологічний «поворот», що вважає людину в усіх її проявах (насамперед як істоту соціокультурну) центром соціальності, і – відповідно – правової системи; по-четверте, «постметафізичне мислення» (термін Ю. Габермаса) визначається прагматичним «поворотом» [4, с.79-80].

Методологія юриспруденції є результатом дискурсу, в межах якого здійснюється процес взаємодії різноманітних когнітивних стратегій осягнення права, визначаються фундаментальні методологічні засади його пізнання. Вона є єдністю трьох взаємозалежних частин – доктринально-ідеологічної, стратегічної та інструментальної. Першу з цих частин можна розглядати як парадигму дослідницького бачення права, себто тип праворозуміння. Друга представляє собою царину підходів, що обумовлюють загальну спрямованість дослідження права, вибір стратегії його осягнення. Третя частина є системою когнітивних практик, своєрідним набором методологічних інструментів у виробництві знань про право. Інструментальна частина методології юриспруденції свідомо залишає поза увагою питання про сенс і призначення права, відповідність його нормам моралі; вона намагається бути нейтральною щодо ціннісного наповнення права. Водночас методологія юриспруденції в цілому, як єдність доктринально-ідеологічної, стратегічної і інструментальної частин не є нейтральною щодо цінностей, які закладаються в основу образу права

Розглядаючи співвідношення підходу та методу М. М. Тарасов відзначив, що при дослідженні підходу слід враховувати низку методологічних установок, що обумовлюють межі його розгляду. Насамперед, методологічні проблеми юридичної науки не можна вирішувати шляхом прямої екстраполяції до її царини дослідницьких засобів із філософії, метатеорій та інших наук; вони повинні бути подолані самою юриспруденцією. Водночас, слід погодитись з М. М. Тарасовим, що сучасна наука, перш за все юридична, характеризується високим ступенем інтеграції, трансляцією між різними галузями результатів і методів дослідження, себто залученням методологічного інструментарію з інших наук. Все це виступає необхідною умовою для її розвитку. Висування на передній план певних засобів дослідження обумовлюється філософськими ідеями, соціальними та культурними цінностями, цілями й задачами конкретних досліджень, що актуалізуються в рамках юриспруденції. Крім того, природа

держави і права, себто внутрішня логіка предмету самої юридичної науки, безпосередньо визначає можливість застосування в її межах засобів дослідження інших наук [5, с. 37].

Підхід по відношенню до методу є більш високим рівнем методології; водночас тільки деякі з видів підходів ґрунтуються на одному чи декількох методах, що певним чином пов'язані у певну стратегію – наприклад, компаративістський, типологічний та ін. Разом з тим, в основі підходів є концептуальна ідея, що безпосередньо визначає спрямованість та впливає на інтерпретацію результатів дослідження. Таким чином, підхід є формою органічного поєднання світоглядно-філософської спрямованості з методичним інструментарієм, що використовується в певній галузі дослідження.

В сучасній юриспруденції нерідким є отождолення типу праворозуміння та підходу. Наприклад, А. В. Поляков визначає тип праворозуміння як певний образ права, котрий визначається сукупністю найбільш загальних теоретичних ознак права та найбільш загальних ознак практичного (ціннісного) ставлення до нього [6, с. 81]. Цей російський дослідник безпосередньо пов'язує тип праворозуміння та тип наукової раціональності, що змінюється протягом історичного часу. А. В. Поляков визначає три основних типи наукової раціональності: класичний, некласичний та постнекласичний. Класичний тип наукової раціональності включає до себе різноманітні напрямки метафізики, діалектики, позитивізму; некласичний – неопозитивізм, феноменологія, екзистенціалізм, герменевтика, структуралізм, фрейдизм. Постнекласичний тип наукової раціональності виявляється у постпозитивізмі, постструктуралізмі, сінергетиці. Класична західна правова думка, за А. В. Поляковим, сформулювала три основних підходи до розуміння права (три типи праворозуміння) – природно-правовий, етатистський, соціологічний [6, с. 81].

Позиція А. В. Полякова має певні дискусійні аспекти. Тип праворозуміння й підхід до права представляють собою різні рівні методології юриспруденції. Водночас, вельми корисним для нашого дослідження є визначення комунікативного підходу до права, що має прихильників й у сучасній українській юриспруденції. При цьому не можна погодитись з його думкою, що комунікативний підхід відноситься до постнекласичного типу раціональності, більш правильним є віднесення його до некласичного типу.

Парадигма по відношенню до підходу виступає як більш високий рівень методології, який обумовлює саму постановку проблеми, що досліджується. Підходи, у відповідності до парадигми, котра визначає постановку певної наукової проблеми, розкривають загальну спрямованість дослідження та інтерпретацію отриманих результатів. Парадигма безпосередньо впливає на відбір підходів, водночас, відбувається й зворотній зв'язок. Адже за допомогою підходів, що визначають стратегію дослідження та інтерпретацію отриманих результатів, може проходити становлення нової парадигми. У такому контексті варто згадати висновки Т. Куна щодо нормальних та революційних періодів розвитку будь-якої науки.

Підхід є засобом залучення до методологічного інструментарію наукових і світоглядно-філософських ідей, що надають можливість розкрити різноманітність інтерпретацій права. Підходом у методології юриспруденції можна вважати загальну спрямованість дослідження, обумовлену певною фундаментальною ідеєю, крізь яку проходить процес осягнення права. Вибір підходу визначає відбір методів дослідження, а також інтерпретацію отриманих результатів крізь призму певної концептуальної ідеї [7, с. 41].

Найбільш важливими функціями підходів у методології юриспруденції є гносеологічна, оцінювальна та інтеграційна. Гносеологічна функція полягає в розробці такого знання про право й правові явища, що відповідає основним критеріям науковості – верифікації, цілісності, системності та ін. Отже, у відповідності з гносеологічною функцією, кінцевим результатом застосування підходів у правових дослідженнях є істинне, науково обґрунтоване знання про право. Реалізація цієї функції підходів безпосередньо залежить від вибору методів, що виконують роль інструментальної частини в методології юриспруденції. Оцінювальну функцію підходів можна вважати однією з найважливіших для сучасної методології юриспруденції. Оцінці, в межах підходів, підлягають як право, так і інші явища, що пов'язані з правом. Оцінювальна функція також розкривається і в поєднанні істинного та цінніс-

ного пізнання права, що є визначальним для підходів. Оцінювальна функція реалізується шляхом співставлення права з певними цінностями, що постулюються як фундаментальні в кожному з підходів. Ціннісний підхід передбачає розуміння права крізь призму цінностей, що є основою права та можуть забезпечуватись ним. Інтеграційна функція полягає в тому, що в межах певного підходу право проходить через процес міждисциплінарного осягнення, себто, призму досвіду дослідження в різноманітних галузях знання. У сучасних правових дослідженнях інтегративна функція найбільш чітко проявляється через такі науки, як філософія права, соціологія права, порівняльне правознавство тощо [8, с. 86].

В сучасній юриспруденції плідно застосовується широкий спектр різноманітних підходів, серед яких найбільший запит мають кілька з них. Серед тих підходів, що висувують на перший план певний метод, є порівняльний, Він є центральним у методології такого напрямку юриспруденції як порівняльне правознавство та передбачає різноманітні види порівняння – бінарне, проблемне та інші. Водночас цей підхід не позбавлений і світоглядного наповнення, його концептуальною ідеєю є відмова від європоцентризму у правовому розвитку, визнання цінності всіх існуючих правових культур та їх діалогу на основі принципу гуманізму. Такий різновид підходу може приймати вигляд розгорнутої компаративної стратегії, формувати особливу пізнавальну конструкцію в сучасній світоглядній реальності та бути потужним чинником розвитку методології юриспруденції, утвердження її постнекласичного стану.

У межах кожного з підходів право розглядається як втілення певних цінностей, що виступають як критерій його оцінки. Для методології юриспруденції беззаперечною інновацією є введення ціннісного компоненту до методології правового пізнання, що здійснюється шляхом використання підходів. Це є відмінним від традиційної для модерної інтелектуальної традиції принципової відмови від ціннісної складової у методології юриспруденції.

Серед підходів, що мають в основі певну світоглядно-філософську ідею, є цивілізаційний, комунікативний та інші. Окремою складовою методології юриспруденції, що має в своєму фундаменті ціннісну складову, є герменевтичний підхід. Водночас в сучасному філософсько-правовому дискурсі іноді від розглядається як метод. Така точка зору не є в повній мірі обґрунтованою, оскільки герменевтика має в своїй основі певну світоглядну основу, входить до посткласичної філософської парадигми. Саме наявність світоглядного компонента обґрунтовано свідчить про те, що герменевтичний підхід є саме підходом, а не методом.

Плюралізм підходів не означає відмову від поняття «істина», що є однією з фундаментальних ідей постмодернізму. В межах цього світоглядно-філософського напрямку поняття «істина» вважається таким, що на сучасному етапі наукового пізнання є надмірним, зайвим чи периферійним, міфологічним уявленням. Такий постулат постмодернізму робить неможливою науку, як специфічне пізнавальне ставлення людини до світу. Більш продуктивними, але водночас і важчими, є зусилля по упорядкуванню й організації нового культурного й наукового досвіду в такий спосіб, що поняття істинності при цьому не дезавується, а набуває більш широкого значення [9, с. 113]. Це й можна вважати основоположним постулатом нового, посткласичного етапу розвитку методології юриспруденції.

Висновки. Плюралізм підходів є втіленням постнекласичного етапу розвитку методології юриспруденції, відображенням поліморфізму правового пізнання та гносеологічної ситуації в праводержавознавстві в цілому. Саме введення в систему методології юриспруденції поняття підходу імпліцитно орієнтує на ціннісне ставлення до права та правових явищ. В посткласичній методології юриспруденції найбільший запит мають підходу, що в своїй основі мають ціннісну складову, певне ціннісне «ядро», фундаментальну ціннісну ідею, що детермінує стратегію дослідження. В методології сучасних правових досліджень підходи використовуються за принципом додатковості та дозволяють всебічно розкрити сутність права як соціокультурного феномену.

Список використаних джерел:

1. Селіванов В. М. До проблеми методологічного забезпечення теоретичного аналізу державотворення і правотворення в Україні / В. М. Селіванов // Право України. – 2006. – № 4. – С. 21-28.
2. Огурцов А. П. Дисциплинарная структура науки: ее генезис и обоснование / А. П. Огурцов. – М. : Наука, 1988. – 256 с.
3. Варламова Н. Методологія юридичної науки: спокуса постмодерном / Н. Варламова // Право України – 2014. – № 1. – С. 69-77.
4. Честнов І. Посткласична методологія права / І. Честнов // Право України – 2014. – № 1. – С. 78-85.
5. Тарасов Н. Н. Метод и методологический подход в правоведении (попытка проблемного анализа) / Н. Н. Тарасов // Правоведение. – 2001. – № 1. – С. 31-50.
6. Поляков А. В. Общая теория права: Проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода: Курс лекций. / А. В. Поляков. – СПб.: Издательский дом С.-Петербур. гос. ун-та, 2004. – 864 с.
7. Фальковський А. О. Поняття та функції методологічних підходів у сучасних правових дослідженнях / А. О. Фальковський // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. Вип. 45. – Одеса : Юридична література, 2009. – С. 40-44.
8. Фальковський А. О. Аксиологічний підхід в методології сучасної юриспруденції: дис. канд. юрид. наук; спец. 12.00.12 – Філософія права / А. О. Фальковський. – О., 2011. – 216 с.
9. Лук'янець В. С. Сучасний науковий дискурс: Оновлення методологічної культури: [монографія] / В. С. Лук'янець, О. М. Кравченко, Л. В. Озадовська. – К. : 2000. – 304 с.

